

DOĞU EDEBİYATI VE TÜRK EDEBİYATI'NDA YER ALAN BAZI ATASÖZLERİ ARASINDAKİ BENZERLİKLER

SIMILARITIES SOME PROVERBS BETWEEN EASTERN LITERATURE AND
TURKISH LITERATURE

Dr. Mustafa Sarper ALAP

Kırıkkale Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Kırıkkale/Türkiye

Reference

Alap, M.S. (2020). "Doğu Edebiyatı ve Türk Edebiyatı'nda Yer Alan Bazı Atasözleri Arasındaki Benzerlikler", Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:5, Issue:17; pp:476-481.

ÖZET

Atasözleri ders vermek için söylenmiş olan ve genelde yazanın belli olmadığı sözlerdir. Hemen her konuda bir atasözü vardır. İnsanlara fayda için, insanların iyiliği için söylenmiş olan atasözleri, vermiş olduğu derslerle de birçok insanı etkilemiştir.

Atasözleri hemen hemen her toplumda bulunmaktadır, ancak söylenişleri farklıdır. Ancak içlerindeki sözcüklerden ve eylemlerden neyi çağrıştırdığını kolayca anlayabiliriz.

Atasözleri ile ilgili ülkemizde birçok kitaplar yayımlanmıştır, hatta diğer ülkelerin de kullandıkları ve bizim atasözleriyle benzer olan atasözlerinde bulunduğu kitaplar yer almaktadır. Kimi atasözleri kitaplarında sadece atasözleri kalıp olarak kullanılmıştır, kimi atasözleri kitaplarında da atasözleri açıklamalarıyla birlikte verilmiştir.

Sadece kalıp olarak verilmiş olan atasözleri, önceden içeriği bilinen atasözleri açısından bir sıkıntı yaratmamaktadır ancak atasözlerinin açıklamaları da verilmelidir. "Damlaya damlaya göl olur." Atasözünün vermiş olduğu anlam açıktır, tutumluluk; bunun yanında "Ayağını Yorganına Göre Uzat" atasözünün vermiş olduğu anlamda fazla savurganlık yapılmamasıdır.

Hemen hemen her toplumun kendine has söyleyişleriyle oluşturdukları atasözleri vardır. Azerbaycanlıların, Pakistanlıların, İranlıların, Arapların atasözleri kitapları ülkemiz kitapevlerinde ve kütüphanelerde yer almaktadır. Bu kitapların bazılarında da sadece atasözleri verilmiş ancak açıklamaları yapılmamıştır. Açıklamaları olmamasına rağmen Türkçeye çevrilmiş olmaları da hangi atasözünün hangi atasözüne denk geldiği kolayca anlaşılabilir.

Ülkeler arası karşılaştırmalı olarak atasözleri konulu lisans tezleri, yüksek lisans tezleri ve makaleler yayımlanmıştır. Tüm bu karşılaştırmalar dahilinde atasözlerinin sadece bir ülkeye mal olmayıp dünyanın uzak yerlerinde de benzer şeylerin söylendiği ve vermiş oldukları dersin aynı olduğu açık bir şekilde görülebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Atasözleri, Evrensel, Fayda, Toplum

ABSTRACT

Proverbs teaches, and is usually words that have been said are not certain of the author. There is a saying in almost every subject. For the good of mankind, for the good of the people.

Proverbs are located in almost every society, but the pronunciation is different. However, we can easily understand what evokes in them from the word and action.

Many books have been published in our country about the proverbs and they even use it in other countries where the books are similar with our proverbs. Some proverbs are proverbs in the book is only used as a template.

Proverbs given only as a template, does not create a nuisance in terms of content, but must be pre-known proverbs explanation of proverbs. "Drop after drop, it becomes a lake." It is clear that the meaning given by the adage, frugality; besides "Comforter of the stretch by foot" adage is made more sense had given the extravagance.

Just proverbs are formed with almost every society has its own utterance. Azerbaijanis, Pakistanis, Iranians, ourbook of proverbs Arab country located in books to resand libraries. Justsome of proverbs in this book, but the description is given yet.

Cross-country proverbs on the thesis, master the ses and articles have been published. All these proverbs comparisons within a country not only goods to distant places of the world can be seen clearly that the same was said of course they have made and things like that.

Key Words: Proverbs, Universal, Benefits, Community

1. GİRİŞ

Atasözleri anonim olan yani yazarı belli olmayan ders verici özlü sözlerdir. Geçmişten bugüne atasözleri her zaman söylenegelmektedir. Atasözleri belirli kalıplarda ve biçimlerde olmaktadır. Hemen hemen her alanda atasözleri oluşturulmuştur. İnsanların faydası ve iyiliği için çeşitli atasözleri söylenmiştir. Söylenen birçok atasözü vardır ancak insanların dillerinde iyice kalıplaşmış atasözleri yer almaktadır. Mesela tutumluluk amacını taşıyan birçok atasözü söylenmiştir ancak en bilinenleri “Damlaya damlaya göl olur”, “Sakla samanı gelir zamanı” atasözleridir.

İnsanların tutumlu olmaları konusunda tavsiyelerde bulunan bir atasözü vardır, “Ayağını yorganına göre uzat”. İnsanlar tanıdıkları, sevdikleri insanlarla uzun uzun konuşmaktan ziyade genelde atasözleriyle tavsiyelerde bulunurlar.

Tavsiyelerin yanı sıra sitemkâr ifadeler barındıran atasözleri de kültürümüz içerisinde yer almaktadır, Örneğin “Az ye de bir uşak tut” ve “Üzüm üzüme baka baka kararır” türünde atasözleri olumsuz ifadeler bildirirler.

İyilik hakkında da olumlu atasözlerinin yanında olumsuz ifadeler bulunan atasözleri vardır. İyiliği içinde barındıran atasözü olarak “iyilik yapan, iyilik bulur” atasözü örnek gösterilebilir. Ancak yapılan iyiliğin karşılığını bulamaması anlamında da “iyilik yap denize at, balık bilmezse halik bilir” tarzında atasözlerine de rastlayabiliriz.

Atasözleri, ülkemizde olduğu kadar doğu ülkelerinde de çeşitli şekillerde ve farklı sözcüklerle söylenmektedir. Bu atasözleri, Türk edebiyatındaki atasözlerine yakından benzemektedirler.

Arap harfleri kullanan doğu edebiyatları Arapça, Azerice, Farsça ve Urduca dillerinde farklı söz dizimleri ile birlikte benzer dizilişte de atasözleri ifade edilmektedir. Urduca, Farsça ve Azerice dilleri; Türk dili ile aynı öge dizilişine sahiptir. Arapça ise farklı bir öge dizilişini barındırır. Türkçenin Arapça, Farsça, Urduca ve Azerice ile benzer sözcükler taşıması da atasözleri arasındaki yakınlığı da göstermektedir.

Arapça, Urdu, Farsça ve Azerice dillerinde özellikle atasözleri hakkında yazılmış çeşitli kitaplar, lisans tezleri, Yüksek lisans tezleri ve Doktora tezleri bulunmaktadır. Bu eserlerin içeriklerinde fazla sayıda birbirine benzer atasözleri bulunmaktadır. Bu atasözleri içerisinden en çok bilinenler ve insanlar tarafından çokça kullanılan atasözleri doğu ülkelerindeki karşılıkları ve benzerlikleri ile ele alınmıştır.

Atasözleri evrenseldir, ne kadar içlerinde farklı sözler barındırsalar da verdikleri anlam tektir. İlk olarak insanların tutumlu olmaları ve harcamalarını kendi gelir durumlarına göre yapmalarını anlatan bir atasözü vardır “Ayağını yorganına göre uzat.”

Ayağını yorganına göre uzatmak, insanın kendi gelirine göre geçimini sağlamasıdır. Bu atasözü, Giderini gelirine uydur. Harcamaların gelirini asmasın. (Aksoy, 167) şeklinde de açıklanır.

İnsan, birtakım ekonomik sıkıntılara düşmemek için geliri ileri gideri arasında bir denge kurmalıdır. Giderlerini gelirlerine göre ayarlamalıdır. (Şentürk, 35)

İnsanlar harcamalarda israftan kaçınılmalı ve gereksiz şeyler alınmamalıdır. Günümüzde kredi kartı olan bir kimse için tek bir kredi kartı harcamalar için yeterlidir ancak bu kartın da belirli ve aldığı gelire uygun bir şekilde olması gerekir. Bir kredi kartına sahip olan bir kişinin yüksek limitlerle birçok kredi kartına sahip olması sıkıntıları beraberinde getirir. Yüzyıllar önce söylenmiş olan bir atasözünün bugünlerde de insanlara fayda sağlamıştır.

Türk dilinde bildiğimiz atasözleri, doğu ülkelerinin bazılarında da farklı sözcüklerle ancak aynı amaca uygun bir şekilde söylenmektedirler.

2. AYAĞINI YORGANINA GÖRE UZAT

“Ayağını yorganına göre uzat.” atasözü, Arapçada şu şekilde söylenmektedir:

عَلَى قَدْرِ بَسَاطِكَ مَدَّ رِجْلَيْكَ (Yüksel ve Yılmaz, 28)

“Ayağını, ayağının ucunu tutacak kadar uzat”

Urdu dilinde ise bu atasözü şu şekilde söylenmiştir:

جتنی چادر دیکھیے اتنے پیر پسا رہیے

“Örtü ne kadarsa ayağımı o kadar uzat” (Uysal, 35)

Urduca atasözündeki cümleler, Türk atasözündeki cümleler ile benzer özellikler taşımaktadır. Pakistan’da da çeşitli atasözleri ve deyimler kitapları yer almaktadır. Urduca yazılan eserlerde “Ayağını yorganına göre uzat” atasözü Türkçedeki gibi insanların bir işe girmeden önce tedbirli olmalarını ifade etmiştir.

Ayağını yorganına göre uzat atasözü, Fars dilinde şu şekilde gösterilmiştir.

پایت را باندازه گلپیت دراز کن

“Bacağını dirseğine kadar uzat.”

Azeri dilinde ise bu atasözü şu şekilde söylenmiştir:

Ayağını yorğanına görə uzat (Musaoğlu ve Gümüş, 68)

Türkçe ile Azerice ifade edilen “Ayağına yorganına göre uzat” atasözü, diziliş ve söyleniş bakımından aynıdır.

3. BUGÜNÜN İŞİNİ YARINA BIRAKMA

Bilinen bir diğer atasözü ise “Bugünün işini yarına bırakma”dır. Bu atasözünde her işin belirli bir süre içinde bitirilmesi gerekir, bugün yapılması gereken iş, sıradan nedenlerle yarınki günlere bırakılırsa, yarınki işler daha da sıklaşır, tümünü yapmaya zaman yetmez. Ayrıca bazı işler gününde yapılmazsa önemini yitirir. Her iş zamanında ve gerektiği şekilde yapılmalıdır. (Şentürk, 46)

Bugünkü (akşamın) işini yarına (sabaha) bırakma (koyma).

Bugün yapılması gereken bir işi ertesi güne bırakmanın türlü sakıncaları vardır. Yarın daha önemli bir iş çıkabilir ve bugünkü işten önce onun yapılması gerekir, bugünkü iş yine kalır. Ya da yarın çıkacak başka işler bugünküne ekleneceğinden hepsini yapmaya vakit yetmez. Bundan başka birçok işleri günü gününe yapılmazsa önemini yitirir; sonra yapılması ile yapılmaması arasında fark kalmaz. (Aksoy, 206)

Şu an teknolojinin yüksek seviyeye ulaştığı ve kitle iletişim araçlarının çoğaldığı bir ortamda teknolojinin etkisinde kalan bireyler bugünkü işlerini çok sonralara bırakmaktadırlar. Neredeyse sabah kahvaltısı ile duran ve gece yarısına kadar yemek yemeyip internette gezen bireyler sadece anlık işlerini değil, günlük faaliyetlerini de aksatmaktadırlar. Ancak kitle iletişim araçlarının getirmiş olduğu kolaylıklar ile de uzak yerlere gitmeye bile gerek kalmadan sadece bir tıklama ile işler çözüme ulaşmaktadır.

Arapçada “Bugünün işini yarına bırakma” atasözü, şu şekilde söylenmektedir:

لَا تُؤَوِّجَلْ عَمَلُ الْيَوْمِ إِلَى الْغَدِ (Yüksel ve Yılmaz, 25)

Urdu dilinde ise bu atasözü şu şekilde söylenmiştir:

آج کا کام کل پر نہ چھورو

“Bugünün işini yarına bırakmayın”.

Urducada “آج کا کام” Bugünün İşini, “کل پر نہ چھورو” Yarına bırakmayın ifadesi, Türkçe ile birebir benzerdir.

Fars dilinde de bu atasözü şu şekilde söylenmiştir:

کار امروز را بغدا میفکن

Bugünün işini yarına bırakma (koyma)

Farsçada da Urduca ve Türkçe gibi yazılış ve söyleniş itibarıyla birbirine çok benzerdir.

4. BİR ELİN NESİ VAR, İKİ ELİN SESİ VAR.

Bir diğer önemli atasözlerinden birisi olan “Bir elin nesi var, iki elin sesi var.” atasözünde şu şekilde ifade edilir.

İnsan büyük işleri tek başına yapamaz. Başkasıyla işbirliği yapmalı ki önemli bir varlık gösterebilsin. (Aksoy, 195)

Birlikte çalışmanın önemini anlatan bu atasözünde ise bazı şeyleri tek başına yapmanın zorluklarını ve karşılaşılan zorlukların başka insanlar yardımıyla el ele yapılabileceğini anlatmaktadır.

Her işi tek başımıza, kendi olanaklarımızla yapamayız. Bir başkasının yardımına gereksinim duyarız. Yardımlaşarak işler daha kolay başılır. (Şentürk, 43)

Bir yük kaldırma eyleminde bile birkaç insanında yardımı olmadan yükü taşımak insana zor gelebilir. İnsanlarla birlik beraberlik içerisinde yapılan çalışmalarda her zaman başarı elde edilebilir. Yalnız olan sadece Allah'tır.

Arapçada bu atasözü şu şekilde söylenmektedir:

التَّعَاوُنُ يُخَفِّفُ عِبَاءَ الْعَمَلِ (Yüksel ve Yılmaz, 55)

“İşbirliği, insanın iş yükünü hafifletir”

Urducada ise,

تالی ایک ہاتھ سے نہیں بجاتی، تالی دونوں ہاتھوں سے بجاتی ہے

“Bir el alkış tutmaz, iki el alkış tutar.” şeklinde söylenir. (Uysal, 54)

Farsçada bu atasözü şu şekilde ifade edilir:

ندارم ا صد دست يك “Bir elin sesi çıkmaz.” (Okumuş, 34)

Azeri dilinde ise bu atasözü şu şekilde söylenir:

“Bir äldän säs çıxmaz.”

“Bir elden ses çıkmaz.”

(Musaoglu ve Gümüş, 96)

5. HER HOROZ KENDİ ÇÖPLÜĞÜNDE ÖTER

Herkesçe çok bilinen evrensel bir atasözü daha bulunmaktadır.

“Her horoz kendi çöplüğünde öter.”

Bu atasözünde verilmek istenen ders şudur:

Herkes ancak kendi çevresinde bir değer taşır ve sözünü orada geçirebilir. Bu yer onun aile çevresi, dost çevresi ya da iş çevresidir. (Şentürk, 75)

Kişi, bulunduğu bir ortamda yani belli bir mekan veya mahal içerisinde tek hakimdir. Evin hakimi babadır, bir evde her zaman önce babanın sözü geçer. Baba bir ailenin babasıdır ve her zaman kendi ailesi ile muhatap olmaktadır, başka bir evin yönetimine müdahale edemez.

Bir kişinin kendi malı olan yerde, ya da kendisine çok bağlı bulunan çevrede sözü geçer. (Aksoy, 308)

Arapçada bu atasözü iki şekilde söylenmektedir

كل ديك على مزرلته صياح

كل كلب ببابه نباح

"Her horoz kendi çöplüğünde öter" (Yüksel ve Yılmaz, 7)

Urdu dilinde ise bu atasözü, “kendi sokağında köpek dahi aslan olur” (Bulu, 123) şeklinde söylenerek Türkçede söylenen atasözünden farklıdır.

ابنی گلی میں کتا بھی شیر ہوتا ہی (Bulu, 123)

Türkçe ve Urduca ifade edilen bu atasözünde hayvanların türü farklıdır.

Türkçe: “Her horoz kendi çöplüğünde öter.”

Urduca: “Kendi sokağında köpek dahi aslan olur”

Azeri dilinde ise bu atasözü şu şekilde söylenmiştir:

“Xoruz öz küllüyündä banlar”

“Horoz Kendi Küllüğünde Öter”

(Musaoğlu ve Gümüş, 222)

6. GÖZDEN IRAK OLAN GÖNÜLDEN DE IRAK OLUR

İnsanlar tarafından çok fazla söylenen bir diğer atasözü ise “Gözden irak olan, gönülden de irak olur.” atasözüdür.

Genelde bu atasözü uzağa giden sevgililer için söylense de aslında iletişimlerin kopmaması gerektiğini anlatır. Söylenildiği zaman bu atasözü her ne kadar inandırıcı gelmese de zamanla oluşan koşullar ve olumsuzluklar sevenler arasında sıkıntıya yol açabilmektedir.

İnsan çevresinde arkadaşlarını sık sık arar. Ama uzaktaki arkadaşını o kadar sık arayamadığından yavaş yavaş unuttur. (Aksoy, 293) şekliyle de söylendiğinde iletişimin önemi burada vurgulanmaktadır. Her ne olursa olsun uzakta olan dostlarla bağların koparılmaması gerekmektedir.

İnsanlar arasında dostlukların gelişmesinde ve kökleşmesinde sık sık görüşmenin önemli bir payı vardır. Çeşitli nedenlerle ayrı düşenlerin arasındaki sevgi de zamanla azalır; birbirlerini yavaş yavaş unutmaya başlarlar. (Şentürk, 70)

Urdu dilinde bu atasözü şöyle söylenir:

آنکه او جهل پہاڑ او جهل

“Gözden irak olan; gönülden de irak olur.” (Uysal, 29)

Arapçada ise;

مَنْ غَابَ عَنِ الْعَيْنِ غَابَ عَنِ الْقُرُودِ

“Uzun süre yokluk yakında unutulur” (Yüksel ve Yılmaz, 54) şeklinde söylenir.

Fars dilinde ise bu atasözü şu şekilde söylenir:

از دل برود هر آنکه از دیده برفت، هر که از چشم دور از دل دور

(Okumuş, 79)

Kalbini bırak, kim kaybolursa, kim gözlerden uzaksa, yürekten uzaksa

Azeri dilinde ise bu atasözü:

“Gözdän iraq, könüldän uzaq.”

“Gözden irak, gönülden de uzak.”

(Musaoğlu ve Gümüş, 202) şeklinde söylenmiştir.

7. İYİLİK YAP DENİZE AT

Atasözleri vermiş olduğu derslerle birçok insanın yaşamında karşılaşmış olduğu zorlukların üstesinden gelmesini de sağlar. Atasözleri vermiş olduğu öğütlerin yanında içeriğinde sitem ifadeleri bulunduran türlerine de rastlanabilir. Bunlardan birisi de “İyilik yap denize at, balık bilmezse halik bilir.” atasözüdür.

Karşılık beklemeden yapılan iyilikler daha değerlidir. İlgili kişi yapılan iyiliğin değerini bilmeyebilir. Bu pek önemli değildir. Önemli olan iyiliğin zamanında yapılması ve yerini bulmasıdır. (Şentürk, 84)

İyilik yapan kişi yaptığı iyiliği daha sonra insanın yüzünde vurmamalıdır.

Karşılık beklemeden iyilik yap. İlgili, senden iyilik gördüğünü bilmese de Tanrı iyilik yaptığını bilir ve sen bu davranışından dolayı bir iç rahatlığı duyarsın. (Aksoy, 336)

Bu atasözü Fars dilinde şu şekilde söylenmiştir:

نیکی کن و برود انداز که روزی بر دهد (Okumuş, 103)

Arap dilinde ise bu atasözü şu şekilde söylenmiştir:

اعْمَلْ خَيْرًا وَ أَلْقِهِ فِي الْبَحْرِ (Yüksel ve Yılmaz, 27)

Son olarak Azeri dilinde ise

Yaxşılıq elä, at däryaya, balıq bilmäsä, xaliq bilar.

“İyilik et, at deryaya, balık bilmese de Halik bilir.”

(Musaoğlu ve Gümüş, 244) şeklinde söylenmektedir.

8. SONUÇ

Türk edebiyatında atasözleri, insanlara öğüt vermektedir. Binlerce yıldır gelenekten geleceğe süregelen atasözleri, insanların hayatının her anında yanındadır. Türk edebiyatında yer alan atasözleri doğu edebiyatlarında da yer almaktadır. Doğu edebiyatında yer alan atasözleri de insanlara öğüt vermektedir. Arapça, Farsça, Urduca ve Azerice dillerinde bazı sözcükler ortak anlam taşımaktadır. Arapça, Farsça, Urduca ve Azerice dilleri arasında Türkçeye en yakın olan söyleniş Azericedir. Urduca ve Farsça öge dizilişi benzerliği ile anlaşılabilir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ö.A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I, Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Yayınevi
- Bulu, Ş. (1975). Urduca, Türkçe Atasözü ve Deyimlerde Bazı Benzerlikler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Doğu Dil ve Edebiyatları Araştırmaları Enstitüsü – Farsça, Arapça, Urduca, Hindoloji ve Sinoloji Araştırmaları Dergisi*. II. Cilt – (2), 121-135.
- Musaoğlu, M. ve Gümüş, M. (1995). *Azerbaycan Atasözleri*. Ankara: Engin Yayıncılık.
- Okumuş, Ö. (1989). *Türkçe- Farsça Atasözleri ve Deyimler*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını
- Şentürk, N. (1999). *Atasözleri-Deyimler-Özdeyişler*. İstanbul: Mutlu Yayıncılık
- Uysal, N. (2006). *Türkçe Urduca Atasözlerinin Biçim ve Kavram Özellikleri Bakımından Mukayesesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüksel, A. ve Yılmaz, M.L. (1993). *İngilizce-Türkçe-Arapça Sözlük: (Atasözleri ve Deyimler)*. Ankara: Birleşik Kitabevi